

ΤΟ ΞΥΛΙΝΟ ΤΕΙΧΟΣ

ΜΑΡΙΑ
ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ ΠΟΘΟΥ

ΤΟ ΞΥΛΙΝΟ ΤΕΙΧΟΣ

Η στρατηγική ευφυΐα του Θεμιστοκλή
στη ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 π.Χ.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία
Πεζογραφία – 431

Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου, *Το Ξύλινο Τείχος*

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Διορθώσεις: Ευγενία Νικολάου

Σελιδοποίηση: ΦΑΣΜΑ ΑΦΟΙ Καπένη Ο.Ε.

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη) και

Μαρία Λαμπαδαρίδου Πόθου, Αθήνα, 2018

Πρώτη έκδοση από τις εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 2006

Νέα έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Φεβρουάριος 2018

Κ.Ε.Τ. Β173 Κ.Ε.Π. 74/18

ISBN 978-960-16-7567-1

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στον Εμμανουήλ
που με βοήθησε να βρω
τη σαγήνη του αρχαίου κόσμου

Στη Μαρίνα
Στον Θεόφιλο
Για να το διαβάσουν μια μέρα

«Γιατί αυτά (τα διαπραχθέντα στη ναυμαχία της Σαλαμίνας) δεν τα επιτελέσαμε εμείς αλλά οι θεοί και οι ήρωες που δεν ανέχτηκαν ένας άνθρωπος να βασιλεύσει και στην Ασία και στην Ευρώπη, άνδρας ανόσιος και υβριστής, που με την ίδια μανία έκαψε σπίτια και ιερά και κατέστρεψε τα αγάλματα των θεών· που έβαλε να μαστιγώσουν τη θάλασσα και να ρίξουν στα νερά της χειροπέδες».

Από τον λόγο του Θεμιστοκλή στους Αθηναίους
ΗΡΟΔΟΤΟΣ, Βιβλίο Η', 109

Η Μνήμη του αίματος

Δυο λόγια για τη νέα έκδοση

Σήμερα που το *Εύλινο Τείχος*, ύστερα από έντεκα χρόνια και οκτώ επανεκδόσεις, ετοιμάζεται να κυκλοφορήσει ξανά από τις Εκδόσεις Πατάκη, σε μια νέα διαδρομή του στον Χρόνο, αισθάνομαι ευγνώμων που μπόρεσα και το έγραψα. Κάτι πιο πολύ, αισθάνομαι δικαιωμένη. Είναι ένα μυθιστόρημα απέραντης έρευνας και μελέτης. Απέραντου μόχθου. Ξόδεψα πολλή ψυχή, πολλή αγωνία. Όμως το ίδιο το βιβλίο, οι αναγνώστες του με δικαίωσαν.

Δεν ήταν εύκολο να βυθιστώ μέσα στον χρόνο και να βρω την τελετουργία του αρχαίου κόσμου, αυτήν την ακατανίκητη γοητεία που ασκεί η διαφορετική αντίληψη ζωής, η διαφορετική φιλοσοφία, που είναι απόρροια μιας μοναδικής ευφυΐας.

Ευφυΐα. Σήμερα λέω πως ήταν η ευφυΐα των ανθρώπων εκείνων που με γοήτευε περισσότερο και έκανε ελκυστική την ιδέα να βυθιστώ σε αυτήν τη διαφορετική αντίληψη, να βρω τη δύναμη που έκρυβε, κι ακόμα, με τη δική μου μυητική γραφή, να βρω τη χαμένη μνήμη του αίματος, ή αλλιώς, να ανασύρω τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν μια συλλογική αρχετυπική μνήμη πάνω στον ίδιο τόπο, στην ίδια γη, και με πλοηγό τον λόγο του μεγάλου Εφέσιου: «όσα ούτε είδομεν ούτε ελάβομεν, ταύτα φέρομεν».

Η Μνήμη του αίματος.

Ήταν ο πρώτος τίτλος που είχα σκεφτεί.

Και τώρα ακόμα που διαβάζω το βιβλίο, το ίδιο αισθάνομαι. Υπάρχουμε μέσα στις παλίρροιας ενός χρόνου αναπόδεικτου εμπειρικά, ενός χρόνου καταρρηγμένου και μαζί ζωντανού και ακοίμητου, που λάμπει μέσα μας, φέρνοντας, από δρόμους αθέατους, εκείνη τη μακρινή Μνήμη την αρχετυπική που είναι δική μας.

Από τότε πίστευα πως μόνον έτσι θα μπορούσε *Το Ξύλινο Τείχος* να λειτουργήσει σε χρόνο παρόντα. Και η μακρινή εκείνη εποχή να γίνει κομμάτι ζωντανό της ζωής μας, της χαμένης μνήμης, της αυτογνωσίας μας.

Δεν είχα άλλους δρόμους επικοινωνίας με τον μακρινό εκείνον κόσμο παρά μόνο την ποιητική –που είναι μυητική– καταβύθισή μου μέσα του. Για να «αναδυθεί», όπως θα έλεγε ο Μπασλάρ, από τα αρχέτυπα της μνήμης, να γίνει ένας κόσμος σύγχρονος στα μάτια του αναγνώστη, ένας κόσμος δικός του.

Σήμερα λέω πως, *Το Ξύλινο Τείχος* το έγραφα για τη γη μας, για τον τόπο μας, που, εδώ και χρόνια, νόμιμα πια ξεπουλιέται στους λογίων «βαρβάρους». Ξεπουλιέται ή κακοποιείται μαζί με τις λιγοστές αξίες που μας απόμειναν, και αυτό πονάει.

Όμως ίσως αυτόν τον πόνο ήθελα να μεταδώσω στον αναγνώστη. Να βρει γιατί ο τόπος ήταν ιερός για εκείνους, ιερός και ζωντανός.

Και λέω ακόμα πως, *Το Ξύλινο Τείχος* το έγραφα για τους νέους, για τα νέα παιδιά.

Γι' αυτά που στο σχολείο τους μαθαίνουν μια ιστορία ελληνική και κακοποιημένη. Να γνωρίσουν την αλήθεια για τον τόπο τους. Την αλήθεια για την ιστορία τους. Για τις ρίζες τους. Γιατί το χρέος ενός συγγραφέα ιστορικού μυθιστορήματος είναι η ανίχνευση της ιστορικής αλήθειας. Η θέση του έναντι της αλήθειας αυτής.

Είχα πει τότε: «Αν μπόρεσα να δώσω στα ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα το πραγματικό τους μέγεθος, όταν όλα γύρω

τα σμικρύνουν και τα ευτελίζουν, αν μπόρεσα να δώσω τη σημασία των αγώνων εκείνων, αγώνων της ευφυΐας και αγώνων του αίματος, για να κρατηθεί ελεύθερη τούτη η γη έως τις μέρες μας, τότε θα πω πως ο απέραντος μόχθος μου άξιζε τον κόπο».

Σήμερα, έντεκα χρόνια μετά, λέω πως άξιζε.

Πολλοί με ρωτούν γιατί επέλεξα εκείνη τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή για το μυθιστόρημά μου. Όμως πιστεύω πως, ότι πιο μεγαλειώδες γέννησε η ευφυΐα του ανθρώπου πραγματοποιήθηκε τότε.

Ήταν η στιγμή που θεμελιώθηκε η έννοια του έθνους, το όμαιμον και το ομόγλωττον, θεμελιώθηκε η έννοια της δημοκρατίας, η έννοια του δικαίου.

Για πρώτη φορά, τριάντα μία ελληνικές πόλεις είχαν ενώσει τις δυνάμεις τους για να αντικρούσουν ενωμένοι τον κοινό εχθρό. Και σίγουρα ο σημερινός κόσμος θα ήταν πολύ διαφορετικός εάν, τότε, επικρατούσε ο περσικός ιμπεριαλισμός, με τον αμύθητο πλούτο και το φρόνημα του δούλου. Ήταν η σύγκρουση δύο διαφορετικών πολιτισμών, δύο διαφορετικών κόσμων, και επεκράτησαν οι ολίγοι ελεύθεροι.

«Και μόνον η απόφαση εκείνων των “ολίγων” να αντικρούσουν την Ύβριν του περσικού ιμπεριαλισμού δίνει το μέτρο της εποχής», είχα πει τότε.

Κάποιοι με ρώτησαν τι θα μπορούσε να σημαίνει η Ύβρις εκείνη στους δικούς μας καιρούς. Μα είναι η Ύβρις της αλαζονείας και της εκμετάλλευσης των λαών.

Οι «ολίγοι» είναι σχεδόν πάντα οι αθώοι και οι θυσιαζόμενοι, όμως όχι πάντα οι ηττημένοι.

Κι ύστερα, εκείνη ακριβώς τη χρονική στιγμή, ήταν παρόντες και με προσωπική συμμετοχή στα γεγονότα οι τρεις μεγάλοι μας Ποιητές, ο νεαρός τότε Σοφοκλής, ο σαλαμινομάχος Αισχύλος και ο πεντάχρονος Ευριπίδης, ο Σαλαμινεύς, που κοίταζε από τη βραχοσπηλιά τη ναυμαχία, με το κοντό

χιτώνιο να το φυσάει το θαλασσινό αεράκι. Αλλά και ο Περι- κλής, που τότε ήταν ένας ωραίος έφηβος.

Όπως και να 'ναι, και παρόλη τη διαφορετικότητα, όταν έχεις περπατήσει όλα αυτά τα μονοπάτια του χρόνου που οδηγούν σε εποχές καταργημένες ή σε καιρούς ερειπίων, ψά- χνοντας μέσα από τη στάχτη να αναστήσεις τη ζωή, μαθαίνεις τούτο: Η ζωή, ο άνθρωπος, οι αγωνίες του, ο φόβος του θανά- του, το υπερφυσικό ή το ιερό, είναι πράγματα που δεν αλλά- ζουν με την αλλαγή. Στο βάθος μένει ένας πυρήνας ανθρώπι- νος που είναι ο ίδιος σε όλους τους καιρούς. Και αυτό προ- σπάθησα να βρω, αυτό να δώσω. Τον άνθρωπο.

Και, όπως κάποια βιβλία που γράφουμε ή διαβάζουμε μας κάνουν να σκεφτούμε, λέω: Το ιστορικό μυθιστόρημα, εντέ- λει, είναι μια μάχη με τον χρόνο. Μια μάχη με το καταργημέ- νο. Όμως μόνον έτσι μπορεί κανείς να γνωρίσει τις ρίζες του. Να βρει το πρόσωπό του μέσα από τη συλλογική δύναμη της φυλής του.

Λήμνος, Ιούλιος 2017

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ Ο ΤΡΕΣΑΣ

«Λέγεται ότι δύο από τους τριακοσίους (του Λεωνίδα), ο Εύρυτος και ο Αριστόδημος, μπορούσαν ή να σωθούν και να γυρίσουν πίσω στη Σπάρτη ή, αν ήθελαν, να σκοτωθούν μαζί με τους άλλους. Γιατί κείτονταν άρρωστοι με βαριά οφθαλμία, όφθαλμιώντες ές τό έσχατον, και ο Λεωνίδας έδωσε εντολή να πάνε στο χωριό Αλπηγούς να αναρρώσουν».

ΗΡΟΔΟΤΟΣ, Βιβλίο Ζ', 229

«Άπονοστήσας δέ ές Λακεδαιμόνα ό Άριστόδημος όνειδός τε είχε και άτιμίην· πάσχων δέ τοιάδε ήτίμωτο· ούτε οί πύρ ούδεις έναυε Σπαρτιητέων ούτε διελέγετο, όνειδός τε είχε “ό τρέσας Άριστόδημος” καλεόμενος».

ΗΡΟΔΟΤΟΣ, Βιβλίο Ζ', 231

Στον καιρό των γιγάντων
Μετά τη μάχη των Θερμοπυλών

«Ο ΤΡΕΣΑΣ», φιθυρίζουν όπου περνά, Αριστόδημος ο τρέσας, ο άνανδρος, και τον περιφρονούν. Τυφλό τον έφερα από τους Αλπηνούς. Έξι μέρες και έξι νύχτες τρέχαμε ξέπνοοι, να φτάσουμε στη Σπάρτη πριν από τους αγγελιαφόρους.

Μάταια.

Καθώς μπαίναμε από την Αφεταιΐδα οδό, ακούσαμε τον θρήνο. Ήταν η ένατη νύχτα μεσούντος του μηνός Μεταγειτινώνος, και η έκτη από τον θάνατο του βασιλέα μας και των διακοσίων ενενήντα εννέα θυσιασθέντων οπλιτών του. Ο τριακοσιστός ήταν ο κύριός μου, ο Αριστόδημος, που για κακή του τύχη δεν μπόρεσε να πολεμήσει με τους συντρόφους του σε εκείνη την τελική μάχη των Στενών, γιατί είχε τυφλωθεί από την αντάρα και τη σκόνη, και ο ίδιος ο Λεωνίδας του είπε να πάει στους Αλπηνούς μαζί με τον Εύρυτο, που και εκείνος είχε προσβληθεί από την ίδια αρρώστια.

Φορώ ακόμα το λινό ιμάτιο κάτω από τη σπολάδα, μουσκεμένο από τον ιδρώτα και το αίμα της μάχης. Και, σαν να μην έφταναν η κούραση και η δίψα, η αφόρητη ζέστη, σήκωνα και την ασπίδα του Μάρωνα να την πάω στη Σπαρτιάτισσα μάνα του.

Ο ίδιος μου το ζήτησε, ξεψυχώντας.

Ήταν λίγες ώρες μετά την τελευταία μάχη, εκείνη της θυ-

σίας. Εκεί τριγύριζα σαν το φάντασμα, αφού ήξερα τι θα συμβεί. Ήξερα πως ο μάντης Μεγιστίας τον είχε ιδεί τον θάνατο στα σπλάχνα του σφαχτού που θυσιάσαμε. Τον θάνατον τον μέλλοντα έσεσθαι άμα ηοί, όπως ακριβώς είπε. Και μόλις έφυγαν οι βάρβαροι, μόλις είδα τους δικούς μας να πέφτουν ως τον τελευταίο, έτρεξα παραλοϊσμένος επάνω στο μικρό ύψωμα, εκείνο όπου είχαν ανέβει περικυκλωμένοι από τη φρουρά των αθανάτων, και ούτε ήξερα τι ζητούσα. Να τους ιδώ άλλη μια φορά εκείνους τους ημίθεους. Να αποχαιρετήσω έστω και νεκρό τον μάντη Μεγιστία από την Ακαρνανία, τον προστάτη μου, που ήταν απόγονος τού Μελάμποδος και φίλος του Κλυτόνηου. Έτσι τριγύριζα μισότρελος, μήπως και βρω κάποιο σημάδι, μήπως ακούσω κάποιο βογκητό.

Βρήκα τον Μάρωνα να ανασαίνει ακόμα. Αυτόν τον ατρόμητο, που με τον αδερφό του, τον Αλφρέο, παιδιά του παλαίμαχου Ορσιφάντη, ήταν τα πρώτα παλικάρια του Λεωνίδα, που πολεμούσαν δίπλα του, πρόμαχοι, γιατί όποιος ανακηρυχθεί ήρωας έχει το προνόμιο να πολεμά δίπλα στον βασιλέα. Σαν κεραυνοί έπεφταν στον εχθρό και τον κομματιαζαν. Όλο το σώμα του ήταν χτυπημένο, σιδεροκέφαλα παντού, ένας πολτός αιμάτινος, μα δεν έλεγε να τελειώσει.

«Αλκαμένη», μου φωνάζει, «πεθαίνω...»

Στάθηκα δίπλα του και ντράπηκα που εγώ είχα σωθεί. «Ζεις», του ψιθύρισα. «Μάρωνα, ζεις... θα σε πάρω στον ώμο μου, θα σε σηκώσω...»

Έκανα να σκύψω, να τον αγκαλιάσω, και εκείνος με έσπρωξε με το κομματιασμένο χέρι του. «Εδώ θα μείνω... εδώ, στους συντρόφους μου», λέει. «Μόνο πάρε την ασπίδα μου... επάνω της είμαι...» Η φωνή του πνιγόταν, «στη μάνα...» είπε πάλι, και παρέδωσε.

Τα πόδια μου δεν με κρατούν, θα πέσω, λέω, θα σωριαστώ, εγώ που ριχνόμουνα σαν το αγρίμι στη μάχη... κι ύστερα... Αν είχα μια κοτύλη νερό... νερό... Είμαι εδώ, στην Αμυκλαία οδό, αντίκρυ από τα φειδίτια, και είναι νύχτα ακόμα. Να μπορέσω να συρθώ ως το ιερό της Αρτέμιδος Ορθίας, να αφήσω εκεί τον Αριστόδημο και να τρέξω στη δέσποινα Ευνίκη, τη γυναίκα του, δεν μπορούν να μας εγκαταλείψουν όλοι... τούτος ο κόμπος από αίμα στον λαιμό... δεν μπορούν... τρεις μέρες τριγυρνάμε άστεγοι και διψασμένοι στους δρόμους της Σπάρτης... Όμως ο Μένοιτος τι γυρεύει εδώ τέτοια ώρα...

«Μένοιτε...»

«Η Κρυπτεία έδωσε εντολή να μη βοηθήσεις τον Αριστόδημο... Το βλέπεις πως κανείς δεν του μιλά, και ούτε φωτιά του δίνουν... Για όλους είναι ο τρέσας, ο δειλός, όμως η Κρυπτεία εσένα θα χτυπήσει...»

Πρώτη φορά τον βλέπω τόσο ταραγμένο.

«Ποιος; Ο Δερκυλίδας τα είπε αυτά; Βρήκε καλό λόγο για να με συντρίψει... χρόνια το περίμενε. Όμως εσύ μη μιλάς μαζί μου... φύγε... τρέξε, Μένοιτε, μη σε δουν... Δεν τον εγκαταλείπω εγώ τον Αριστόδημο, που να με λιώσουν...»

Τον βλέπω που κοντοστέκεται. Είναι ο μοναχογιός του μάνη Μεγιστία, αυτός που ο Λεωνίδας έδιωξε πριν από την τελευταία μάχη, για να μην πεθάνουν και οι δυο, πατέρας και γιος.

«Ξέρεις, όταν με αποχαιρέτησε, μου είπε...» Ο λυγμός δεν τον αφήνει να μιλήσει, και εγώ τρομάζω μην κλάψει... μην τον πάρει μάτι να κλαίει.

«Έλα, λέγε γρήγορα και στρίβε...»

«Είπε να σου δώσω τις περγαμηνές του... εσύ να συνεχίσεις την ιστόρηση των γεγονότων και τη μαντεία...»

Πετάχτηκα επάνω.

«Εγώ; Είμαι άξιος εγώ; Ένας είλωτας... ένας... δεν καταλαβαίνω... μου κάνει τόση τιμή ο Μεγιστίας!»

Βλέπω τον Μένιοιτο που φεύγει και σέρομαι να φτάσω στο ιερό της Αρτέμιδος Ορθίας. Ευτυχώς είχα λίγο ελλέβορο μαζί μου και βοτάνια, που μου τα είχε μάθει ο δάσκαλός μου ο Κλυτόνης, και έκανα ένα πρόχειρο κατάπλασμα για τα μάτια του Αριστόδημου και ένα υπνωτικό να μην πονά, αλλά και να μην καταλάβει την περιφρόνηση των συμπατριωτών του. Την κατάλαβε. Άκουσε τα λόγια τα σκληρά του Νικομήδη. Και με τρομάζει που δεν μιλά. Δεν είπε λέξη από εκείνη τη στιγμή, το πρόσωπό του πέτρινο.

Δεν θέλει να τον κρατώ. Τυφλός, βλέπει. Με την αφή. Με την όσφρηση. Μυρίζει. Πέτρα πέτρα ξέρει τους δρόμους της Σπάρτης. Τα ξυπόλυτα πόδια του τη γνωρίζουν καλύτερα και από τα μάτια.

Ο ατρόμητος πολεμιστής, Σαν το θερίο πολέμησε στα Στενά. Και τώρα...

Είμαι ο βοηθός του, ο είλωτας έντεκα χρόνια, εδώ στη Σπάρτη. Εγώ, ο Αλκαμένης, ο γιος του Λυκία των Ευνηιδών από τη Λήμνο.

Ένα κλάμα ανεβαίνει από μέσα μου. Αισθάνομαι πως η περιφρόνηση για τον κύριό μου, τον Αριστόδημο, είναι περιφρόνηση και για εμένα, αφού και εγώ σώθηκα. Καλύτερα να πέθαινα... να πέθαινα εκεί μαζί με τους άλλους.

Γέρνω πάνω στο δάπεδο του ιερού, και πρώτη φορά τούτο το κλάμα από παιδί, και ας ξέρω πως δεν πρέπει. Πρώτη φορά οι μνήμες αναδύονται από μέσα μου, οι μνήμες της περασμένης μου ζωής. Πίστευα πως όλα όσα έζησα σε εκείνη την περιπλάνηση είχαν σβηστεί, πως το δεκάχρονο παιδί, που το πήραν αιχμάλωτο τα καράβια των Περσών ένα χειμωιάτικο πρωινό από τη Λήμνο, είχε πεθάνει. Και τώρα το βλέπω μπροστά μου να με κοιτάζει απορημένο με τα μεγάλα τρομαγμένα μάτια του.

Εκείνο το δεκάχρονο παιδί είμαι εγώ, Θόα, και είμαι εσύ.

Ακούω τη φωνή σου. Σε ακούω που με φωνάζεις. Όταν όλα βυθίζονται στη σιωπή, τότε η φωνή σου έρχεται από μονοπάτια άγνωστα... πού είσαι;

Πίστευα πως είχα πεθάνει για εσένα, αδερφέ μου. Και ας υπήρχες μέσα σε όλες τις σκέψεις μου, σε όλες τις στιγμές της ζωής μου. Εσύ και η Ιππολύτη, που την έχασα ενάμιση χρόνο μετά, στην ατέλειωτη περιπλάνησή μας με τον Κλυτόνηο. Εκείνη τη βρήκα. Ξέρω.

Σήμερα ζητώ να βρω και εσένα, Θόα.

Πολέμησα και εγώ στα Στενά. Ήμουν ο βοηθός του Αριστόδημου. Κάποτε τον έχανα μέσα στην αντάρα της μάχης και χτυπούσα μόνος μου, χτυπούσα ασυγκράτητος. Τα χέρια μου έτρεμαν από την επιθυμία να βυθίσουν το δόρυ στη σάρκα του άπληστου Ασιάτη του αλαζόνα, που έφερε όλο το χρυσάφι του να μας κάνει δούλους. Εσύ, εσύ, έλεγα κάθε φορά που χτυπούσα, εσύ ήρθες στη Λήμνο και αφάνισες το νησί... Εσύ, εσύ με αλυσόδεσες και με έσυρες σκλάβο...

Θυμάσαι, Θόα;

Το θυμάσαι, αδερφέ μου, εκείνο το χειμωνιάτικο πρωινό που είδαμε τα περσικά πλοία να δένουν στην ακτή της Μύρινας; Πώς ξεχύθηκαν σαν δαίμονες... Μέσα σε λίγη ώρα τους είδαμε μπροστά μας αγριεμένους, άλλοι να σφάζουν όποιον έφερνε την παραμικρή αντίσταση και άλλοι να αλυσοδένουν μάνες και θυγατέρες, γιους, και να τους σέρνουν αιχμαλώτους.

Πριν από δεκατρείς χειμώνες, Θόα.

Ήμασταν παιδιά. Και είμαστε άντρες. Αν ζεις, Θόα...

Αν ζεις.

Ορκίστηκα να γυρίσω στη Λήμνο μόνο αφού ξεπλύνω από τα χέρια μου το αίμα εκείνο το αθώο. Αίμα με αίμα, είπα. Δεκατρία χρόνια ορκίζομαι κάθε μέρα να δω την πατρίδα μου

ελεύθερη. Ήρθα στη Σπάρτη μόνο και μόνο για να υπηρετήσω αυτούς τους ημίθεους πολεμιστές, όπως μου τους περιέγραφε ο Κλυτόνηος, να γίνω ο υπηρέτης τους, αυτό μπορούσα. Αυτό με έκανε υπερήφανο με τον καιρό.

Και ούτε ποτέ ζήτησα να μάθω νέα σου. Φοβόμουν μη μου πουν πως χάθηκες. Μη μου πουν πως είχες και εσύ τη δική μου τύχη, αιχμάλωτος ή δούλος.

Φοβόμουν, Θόα.

Η ελπίδα πως εσύ γλίτωσες τη θηριωδία, πως κάπου ζεις φιλήσυχα, στο σπίτι μας ίσως, στη Μύρινα, με κράτησε ζωντανό. Και ας ήξερα πως εκείνο το καταραμένο πρωινό ο Πέρσης έγινε τύραννος στη Λήμνο για δεύτερη φορά.

Θα μπορέσεις άραγε να με συγχωρήσεις ποτέ;

Όταν είδα τη μάνα μας πλημμυρισμένη στο αίμα και το σπαθί του Πέρση να σε σημαδεύει, τρελάθηκα. Δίπλα ο πατέρας κειτόταν κιόλας νεκρός. Και εγώ όρμησα με το λιανό παιδικό κορμάκι μου, όρμησα καταπάνω του, και ο Πέρσης σάστισε, έμεινε και με κοίταζε. Το χέρι μου έτρεμε καθώς κρατούσε μια πεταμένη ξυάλη ή ακινάκη... Όμως αυτό ήταν αρκετό για να τρέξεις εσύ να κρυφτείς.

Σε είδα που με κοίταξες, καθώς με έσερναν για το πλοίο. Έβγαλες το κεφάλι σου πίσω από τη μαρμάρινη κρήνη που είχαμε στο περιστύλιο του σπιτιού μας και με κοίταζες.

Σε είδα, Θόα, το θυμάσαι; Θυμάσαι αυτήν τη φευγαλέα στιγμή που σε αποχαιρέτησα; Ύστερα, άκουγα τη φωνή σου που με φώναζες. Οι ερέτες έλυναν τα σκοινιά των πλοίων από τους χαλκάδες, και εγώ άκουγα ακόμα τη φωνή σου.

Η καταιγίδα η ξαφνική με έσωσε.

Εκείνη που τσάκισε τα πλοία τους στον Άθω.

Δεκατρία χρόνια ζω γύρω από αυτήν τη στιγμή της ζωής μου. Και πρώτη φορά την ανεβάζω από τα σπλάχνα μου, τη

φέρνω καθαρή μπρος στα μάτια μου, τώρα ήρθε η ώρα, λέω, τώρα πρέπει να σου μιλήσω, αδερφέ μου, δεν έχω χρόνο πια, ο Άδης ανοίγει τις πύλες του, με περιμένει, γιατί θα πολεμήσω με λύσσα όπου και αν βρεθώ ξανά, ο Πέρσης ανηφορίζει καίγοντας, θα πολεμήσω για να πεθάνω ή να σε ελευθερώσω.

Λέω πως πρέπει να ζεις, Θόα. Πως η φωνή που ακούω στην ησυχία της νύχτας είναι η δική σου. Δεν μιλώ για τους γονιούς μας. Εκείνους τους είδα να γέρνουν μέσα στο αίμα τους. Μιλώ για εσένα, αδερφέ μου. Κανένα σημάδι δεν είχα από τον Άδη πως είσαι εκεί. Και τώρα... τώρα που με τόση ορμή πάω στον θάνατο, αισθάνομαι την ανάγκη να σε βρω ξανά, να σε αγγίξω, εσένα που μαζί σου μοιράστηκα τη γαστέρα της μάνας, αφού την ίδια μέρα ήρθαμε στον κόσμο, αγκαλιασμένοι.

Είσαι το άλλο μου μισό εσύ.

Πάνω στη σάρκα μου σε αγγίζω ακόμα, μια αφή τρυφερή και ανεξήγητη, αφή της γαστέρας. Πρώτη φορά βγαίνουν τούτες οι σκέψεις από τα βάθη της ψυχής μου, Θόα, εδώ, μέσα στη σκοτεινιά του ιερού, με τον Αριστόδημο δίπλα μου βυθισμένο από τους πόνους και τον ελλέβορο, εγώ νιώθω την ανάγκη να μιλήσω μαζί σου. Μόνο με εσένα στη σκέψη μου αισθάνομαι πλήρης, και ας είμαι ο είλωτας.

Με εσένα στη σκέψη μου γίνομαι ελεύθερος.

Δεκατρία χρόνια τώρα, δυόμισι της περιπλάνησης με τον αγαπημένο μας Κλυτόνη, που τον έσυραν και αυτόν αλυσοδεμένο στα πλοία τους οι βάρβαροι, και έντεκα στη Σπάρτη, σε αισθάνομαι δίπλα μου, αδερφέ μου, το άλλο μου μισό. Και λέω, αν εγώ σκοτωθώ, αν πεθάνω, εσύ θα ζήσεις και για εμένα. Εσύ θα είσαι εγώ.

Ξέρω πως ακούς αυτά που σου λέω, Θόα. Υπάρχει εκείνη η επικοινωνία της ψυχής, όπως μας την είχε διδάξει ο Κλυτόνης με τη λέξη «τηλε», που θα πει επικοινωνώ από μακριά, επικοινωνώ με τη δύναμη του νου. Έτσι σε αισθανόμουν δί-

πλα μου όλα αυτά τα χρόνια, να αγγίζεις τη σάρκα μου με την τρυφερότητα της μάνας. Έτσι με βρίσκει η φωνή σου.

Από το παράθυρο του ναού βλέπω στο σύθαμπο τη Γοργώ, τη γυναίκα του σκοτωμένου βασιλέα μας, που ανηφορίζει μαυροντυμένη τον Πάρνωννα, εκεί όπου αγαπούσε να περπατά ο Λεωνίδας την ίδια ώρα.

Ανεβαίνει να καλέσει το πνεύμα του, λέω. Να μιλήσει μαζί του.

Ελπίζω να μην μπει στον ναό. Δεν θέλω να δει τον Αριστόδημο στη δυστυχία του. Αυτόν τον γενναίο άνδρα, που ήταν φίλος και αφοσιωμένος του Λεωνίδα, και τόσο του συμπαραστάθηκε όταν πήρε τη βασιλεία από τον ετεροθαλή αδερφό του Κλεομένη οκτώ χειμώνες πριν, και έγινε συμβασιλέας με τον Λεωτυχίδα, ύστερα από την εξορία του Δημάρατου. Του προδότη. Που ήρθε τώρα μαζί με τον Ξέρξη ενάντια στην πατρίδα του.

Λέω να σου τα γράψω όλα αυτά, Θόα, να ξέρεις ποιο δρόμο πήρε η ζωή μου. Δεν έχω τίποτε άλλο να σου αφήσω παρά μόνο την ιστορία της ζωής μου, αυτά που έζησα εδώ, ως είλωτας, στη σκληρή κοινωνία της Σπάρτης, και αυτά που έζησα στην περιπλάνησή μου με τον Κλυτόνηο. Και λέω να βιαστώ. Τις νύχτες. Τη μέρα θα γυμνάζομαι και θα υπηρετώ τον κύριό μου και τις νύχτες θα σου γράφω στις περγαμηνές που μου άφησε ο Μεγιστίας. Όσο μπορώ.

Εημερώνει.

Πρέπει να πάω στη δέσποινα Ευνίκη. Να βρω βοτάνια για τα καταπλάσματα και μια στέγη. Και πρέπει να κάνω γρήγορα, πριν ξυπνήσει η πόλη.

Η ασπίδα του Μάρωνα

ΗΡΘΕ ΜΑΖΙ ΜΟΥ και ο Αριστόδημος. Δεν θέλησε να μείνει μόνος στον ναό, μην πάει και τον βρουν οι συμπατριώτες του και του πουν λόγια πικρά, ατιμωτικά. Δεν μιλά. Το πρόσωπό του χάλκινο. Ασθμαίνει. Δεν του είπα ότι πάμε στο σπίτι του. Όμως στοιχηματίζω πως ξέρει. Τα μάτια του δεμένα, εξουθενωμένος από τους πόνους, κι ωστόσο περπατά μανάχος την οδό Μενελάειο, όπου είναι το σπίτι του.

Η δέσποινα Ευνίκη μας δέχτηκε στο υποστατικό. Στάθηκε στο προστώο και η ματιά της ήταν λιγότερο σκληρή από την πρώτη φορά, όταν ήρθα μόνος να της αναγγείλω τα γεγονότα. «Να πέθαινε με τους συντρόφους του», είχε πει με το πρόσωπο πέτρα. «Ντρόπιασε την οικογένειά του και την πόλη του».

Σήμερα είναι πιο πονετική.

Είδα τον Αριστόδημο που μύρισε τον χώρο. Από τη μυρουδιά κατάλαβε πως ήταν στο σπίτι του, από το άγγιγμα των πελμάτων, και άπλωσε τα χέρια στο κενό. Μπορεί να ένιωσε και τη μυρουδιά της γυναίκας του, και πρόφερε το όνομά της.

Πρώτη φορά τον έβλεπε η Ευνίκη και τρόμαξε. Έμεινε και τον κοίταζε, χωρίς να μπορεί να αρθρώσει λέξη. Ήταν σαν να έλεγε, ναι, δεν μπορούσε να πολεμήσει, όμως ας πέθαινε, ας πέθαινε, να ήταν τιμημένος μαζί με τους άλλους.

Ο γιος του, ο Αλκίμαχος, άκουσε ομιλίες και έτρεξε να δει. Έντεκα χρόνια είμαι δίπλα του και ξέρω πόσο τρυφερή έμει-

νε η ψυχή του κάτω από τη σκληρότητα της Σπαρτιατικής Αγωγής. Ξέρω πόσο ακριβά πλήρωσε την αγάπη του για τον Τυρταίο και τον Όμηρο. Τον πλησίασε και το σώμα του έτρεμε. Πρώτη φορά τον είδα έτσι ωχροό και τρομαγμένο. Άπλωσε το χέρι του να τον αγγίξει και ο Αριστόδημος πετάχτηκε επάνω. Κατάλαβε πως ήταν ο γιος του, το κατάλαβε από τη μυρουδιά του αίματος, από την ανάσα.

«Σε ντρόπιασα», λέει, και κρύβει το πρόσωπο στις παλάμες.

Ο Αλκίμαχος δεν μιλά, του σφίγγει τον ώμο. Και εκείνος συνεχίζει:

«Θα μπορούσα να κρεμαστώ σαν τον ατιμασμένο Παντίτη, που διατάχθηκε να πάει κήρυκας στη Θεσσαλία και έχασε τη μάχη, όμως αυτό δεν θα ξεπλύνει την ντροπή. Ήθελα να σκοτωθώ μαχόμενος, να μην πάει χαμένη η ζωή μου...»

Η ανάσα του είναι βαριά και στα μάγουλα δυο αυλάκια αίμα. Απλώνει το χέρι και βγάζει τα καταπλάσματα, τα πετά. Τα μάτια του δυο βαθιές πληγές που αιμορραγούν.

Ζητώ αμέσως ζεστό νερό και βοτάνια, και τον ξαπλώνω σε μια παλιά στρωμνή από καλάμια, στο υπόγειο δώμα όπου έμενα εγώ. Του φτιάχνω ένα αιμοστατικό με πολύκομπο, που έχει κολλώδεις ουσίες, και με απόσταγμα άψινθου, και μετά ένα αναλγητικό με αλθαία και φλούδα σάλικα.

Όταν τέλειωσα, έγειαρα εξουθενωμένος. Η Ευνίκη και η κόρη της Διομέδα έφεραν λίγο μέλανα ζωμό και ένα κομμάτι φωμί. «Φάγε και εσύ», είπε η Ευνίκη, «και σύρε να πλύνεις τα αίματα της μάχης στην κρήνη».

Το κεφάλι μου σκυμμένο. Αισθάνομαι σαν αγρίμι σε δρυμό που καίγεται, άπλυτος και πεινασμένος, άγρυπνος. Κυνηγημένος. «Πρέπει να παραδώσω την ασπίδα του Μάρωνα στη μάνα του, και πρέπει να το κάνω ευθύς», απαντώ.

Με την άκρη του ματιού βλέπω το πρόσωπο της Ευνίκης και έχει συμπόνια. «Κάθισε να ανασάνεις μια στάλα», λέει.

Ήξερα πως δεν είχα χρόνο. Η Κρυπτεία, που τα μέλη της ήταν μυστικά, θα με αφάνιζε, γιατί διέπραξα ανυπακοή. Και, το χειρότερο, είχαμε μάθει πως τον τελευταίο καιρό είχε διοριστεί ο Δερκυλίδας, το φόβητρο των ειλώτων, και ο φίλος του ο Μενεσθέας, ο μόθακας, που μόλις είχε τελειώσει την Αγωγή. Όλοι γνωρίζαμε πως για να γίνει όμοιος* ένας Σπαρτιάτης μετά το τέλος Αγωγής, έπρεπε να σκοτώσει. Κατά προτίμηση, κάποιον είλωτα. Τότε μόνο τον δέχονταν σε συσκηνία. Και ο Δερκυλίδας τον πήρε να τον μυήσει στο αίμα. Ήταν λίγο μεγαλύτερός μου, με ένα μίσος άγριο για όποιον δεν ήταν Σπαρτιάτης.

Δεν μου συγχώρησε ποτέ το γεγονός ότι ήμουν ο προστατευόμενος του μάντη Μεγιστία και βοηθός του Αριστόδημου. Αλλά και ποτέ δεν ξέχασε το περιστατικό στις όχθες του Ευρώτα, την πρώτη μέρα που έφτασα στη Σπάρτη και ήμουν ένα δεκατριάχρονο πεινασμένο αγρίμι. Περισσότερο με εχθρευόταν επειδή είχα και εγώ μαντικές ικανότητες, που τις εκτιμούσε ο Μεγιστίας, και, προπαντός, επειδή αγαπούσα τη γλυπτική. Πολλές φορές είχα φτιάξει με πηλό ή με πέτρα αγάλματα που κάποιοι τα θαύμαζαν και κάποιοι τα κορόιδευαν. Ο Δερκυλίδας με τον Μενεσθέα τον μόθακα τα έκαναν κομμάτια.

Δεν είχα χρόνο, όχι.

«Άκουσε, δέσποινα Ευνίκη», της λέω, «αν εγώ δεν ξαναγυρίσω, πρέπει να ξέρεις τα βοτάνια, τα άκεα τα χλωρά. Εδώ έχω τον ελλέβορο για τον πόνο, τη βαλεριάνα και την πασιφλόρα για τον ύπνο, τη σμύρνα για τις πληγές, την ευφορβία και την οινάνθη με κερύ και μέλι για τη μόλυνση, την ασπροξάνη επίσης για τις πληγές, τον ταραξάκο για τη νευρική κρίση, καταπλάσματα με ζεστό ασπράδι αυγού και χαμομήλι,

* Όμοιος ή ίσος: ο Σπαρτιάτης πολίτης.

πλύσιμο με χλιαρό κρασί, και πολλά άλλα. Τα έχω γραμμένα εδώ όλα τι πρέπει να κάνεις για τα μάτια του Αριστόδημου, αν θέλεις να βρει το φως του...»

Με κοίταξε άναυδη.

«Και πού τα έμαθες εσύ τα ιατρικά; Μαθήτεψες σε ιερέα;»

«Είναι μεγάλη ιστορία, φεύγω τώρα, να παραδώσω την ασπίδα του Μάρωνα».

Ήταν στητή και αδάκρυτη. Με έναν μαύρο χιτώνα στους ώμους. Πήρε στα χέρια της την τιμημένη ασπίδα του γιου της, που πάνω της ήταν το αίμα του και το αίμα του πατέρα του πριν από αυτόν, ήταν το αίμα της μάχης, η τελευταία πνοή του. Το χέρι της επάνω στο χαραγμένο Λ, που είχε σβηστεί από τους κόμπους του αίματος. Δεν βάσταξε. Την αγάλιασε και ο πόνος ξεχύθηκε άγριος από τα στήθη της.

Η κραυγή.

Ύστερα σκούπισε τα μάτια γρήγορα και ίσιωσε το κορμί. Βογκούσε το κάθε κομμάτι της σάρκας της. Θα σωριαστεί, έλεγα, θα σπαράξει. Όμως, όχι. Έπνιξε την κραυγή. Τον άγριο πόνο.

«Οι γιοι μου έπεσαν τιμημένοι», είπε μόνο, «έκαναν το καθήκον τους, οι γιοι μου τίμησαν τους νόμους της Σπάρτης».

Με έβαλε να πλυθώ και να φάω. Ήταν στοργική. Ήξερε πως ήμουν ο είλωτας βοηθός του Αριστόδημου, πως ήμουν ο «ξένος», όπως με αποκαλούσαν μειωτικά στη Λακεδαιμόνα, ο έπηλυς, όμως αυτό έμοιαζε να μην την ενοχλεί. Κοίταζε τα χέρια μου, το πληγιασμένο σώμα μου, παρατηρούσε και την παραμικρή κίνηση που έκανα, λες και είχε σημασία.

«Τη σήκωσες από τις Θερμοπύλες», είπε πάλι σαν να με ευχαριστούσε.

Το σώμα της ταλαντεύτηκε λίγες στιγμές, ύστερα έκανε μια κίνηση του κεφαλιού που τη γνώριζα καλά, μια κίνηση περηφάνιας, που ήταν χαρακτηριστικό της Σπαρτιάτισσας.

«Πες μου πώς έπεσε, πώς πολέμησε... πες μου τις τελευταίες του στιγμές... τι είπε, τι κοίταξε... μήπως είδες και τον Αλφεό μου; Πες μου το καθετί, Αλκαμένη, θέλω να ξέρω, για να μπορώ να τους σκέφτομαι μέσα από αυτά που θα μου πεις, να μπορώ να καλώ το πνεύμα τους... πες μου για το χορτάρι που φυτρώνει σε εκείνη τη γη, για τον ήχο της θάλασσας...»

Με δυσκολία κρατούσε τους λυγμούς. Τα μάτια της ήταν ματωμένα, και όμως στεκόταν ορθή μπροστά μου, αλύγιστη, περίμενε να μιλήσω.

Πρώτη φορά έβλεπα την Καλλινίκη, γυναίκα του ήρωα Ορσιφάντη, που πολέμησε ως την τελευταία του πνοή σε μια σφοδρή μάχη με το Άργος, έξι χειμώνες πριν. Ήταν από τις τιμημένες οικογένειες της Σπάρτης, με πλούσια κτήματα.

«Θα σου πω όσα ξέρω, δέσποινα Καλλινίκη, όσα άκουσα εκεί και όσα ο ίδιος έζησα, και ακόμα θα σου πω όσα ο μάγνης Μεγιστίας μου είπε».

Α, πόσο καλό μου έκανε να μιλήσω. Είχα ανάγκη να το κάνω, να ελευθερωθώ από τις εικόνες του αίματος και της τρέλας που χτυπούσαν το μυαλό μου να το σπάσουν.

«Θα σου τα πω όλα, μόνο θέλω και εγώ να σου ζητήσω μια χάρη. Όταν συναντήσεις τη Γοργώ και τις άλλες μάνες και γυναίκες που έχασαν γιους και άντρες στα Στενά, θέλω να πεις πως ο κύριός μου, ο Αριστόδημος, πολέμησε από τους γενναίους πιο γενναία και δεν αξίζει την περιφρόνηση. Σε παρακαλώ, πες ακόμα πως ήθελε να πεθάνει μαχόμενος και όχι τυφλός, και πως αυτό θα το κάνει... να είναι σίγουροι όλοι πως θα το κάνει... Δεν πρόδωσε τους συντρόφους του... Εγώ που έζησα την κάθε στιγμή του μαρτυρίου του ξέρω πόσο ήθελε να σκοτωθεί μαζί τους...»

Η φωνή μου σπάζει. Στη σκέψη μου η σκηνή της πρώτης μέρας που φτάσαμε στη Λακεδαίμονα πριν από τρία πρωινά.

Από την κόμη Αμύκλες πήραμε την Αφεταΐδα οδό και προχωρήσαμε προς τα φειδίτια να προφτάσουμε το πρωινό σερβίρισμα. Ως έξω μύριζε το φρεσκοψημένο ψωμί και τα τυριά στα καλαθάκια και τα γλυκίσματα με σύκα και σουσάμι. Τον είδα που ρουθούνισε. Πεινούσε. Και άπλωσε τα χέρια. «Πήγαινε με στην ομάδα μου», είπε. Από τους δεκαπέντε της σκηνής του μόνον εκείνος είχε φύγει με τους τριακοσίους του Λεωνίδα, γιατί ο ίδιος το ζήτησε. Ήταν η στιγμή που οι όμοιοι, οι σύσκηνοί του, γύριζαν ιδρωμένοι από τα πρωινά γυμνάσια.

Η σκηνή που ακολούθησε ήταν η πιο φρικτή που έζησα ποτέ. Ατιμωτική. Σίγουρα το είχαν πληροφορηθεί ότι εκείνος μόνος είχε ζήσει, και όλοι μαζί, μόλις τον είδαν, άρχισαν να χτυπούν τα χέρια στο τραπέζι. Ο Νικομήδης πήρε τον λόγο. Ήταν ένας ψηλός άνδρας με σγουρή γενειάδα, τραχύς, το σώμα του χαρακωμένο από τις μάχες, γεμάτο ουλές.

«Η πόλη μας πενθεί, όμως όχι για εσένα, Αριστόδημε», είπε σκληρός. «Αλήθεια, πού είναι οι σύντροφοί σου; Τους εγκατέλειψες εσύ, ένας τιμημένος Σπαρτιάτης. Μέσα σε μια νύχτα ξέχασες τους νόμους μας, αυτούς που θέτουν την τιμή του άνδρα πάνω από τη ζωή του. Πρόδωσες όρκους και συντρόφους. Και εκείνοι ήξεραν πως θα σκοτωθούν, και ας μην ήταν τυφλοί. Όμως έμειναν. Και ο Εύρυτος πήγε τυφλός να σκοτωθεί μαζί τους. Γιατί αυτόν τον όρκο δώσαμε. Αυτοί οι νόμοι έκαναν την πόλη μας να ξεχωρίζει. Στον πόλεμο κανείς δεν εγκαταλείπει τους συντρόφους του, Αριστόδημε. Μένει εκεί να σκοτωθεί μαζί τους ή να νικήσει. Και εσύ το ήξερες αυτό. Το σώμα σου είναι γεμάτο τραύματα από μάχες. Και όμως τους εγκατέλειψες. Εσύ έζησες. Μας ντρόπιασες. Φύγε τώρα ατιμασμένος. Πήγαινε να γιατρευτείς με τα βοτάνια του δούλου σου...»

Ξανά οι γροθιές πάνω στο τραπέζι.

Τρέκλισε εκείνος. Τον είδα έτοιμο να σωριαστεί. «Εγώ ατιμασμένος;» είπε έντρομος. «Εγώ τρέσας;» Με δυσκολία κρα-

τήθηκε ορθός. Δεν ήθελε να σωριαστεί μπροστά τους. Και μόνο όταν βγήκαμε στον δρόμο, άφησε φωνή σπαραχτική. Ύστερα, έσκυψε το κεφάλι ωχρός και ματωμένος, και σώπασε.

Από εκείνη τη στιγμή, σώπασε.

Τρεις μέρες και τρεις νύχτες περιπλανιόμασταν άστεγοι και νηστικοί. Κανείς δεν μας μιλούσε, κανείς δεν μας πλησίαζε. Και βρήκαμε καταφύγιο στους ναούς. Την πρώτη νύχτα την περάσαμε στον ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς, που είναι στην είσοδο της Ακρόπολης. Τις άλλες δυο στο ιερό της Δήμητρας Χθονίας, κοντά στους τάφους των Αιγιαδών, επάνω στην Ακρόπολη.

Τα δάκρυα πάλι στα μάτια μου. Τούτες τις τελευταίες μέρες έχω γίνει ευσυγκίνητος, λες και όλη η τρυφερότητα της ψυχής μου, αυτή που αγωνίστηκα να μετατρέψω σε σκληρότητα για να επιζήσω, με εκδικείται τώρα.

Στρέφω το κεφάλι και βλέπω την Ευνίκη. Δεν κατάλαβα ποτέ μπήκε, όμως, λέω, μπορεί και να άκουσε τα τελευταία λόγια μου. Δεν είπε τίποτα. Έσκυψε το κεφάλι και κάθισε κοντά στην Καλλινίκη. Την ίδια στιγμή ήρθε και η Κριτία, η γυναίκα του Μάρωνα, κρατώντας από το χέρι ένα μικρό παιδί, τον γιο του δίχως άλλο, αφού και οι τριακόσιοι έπρεπε να έχουν γιο για να στρατολογηθούν. Πλησίασε την ασπίδα και το σώμα της τρεμούλιασε. Ύστερα την άγγιξε και είπε «ταν».

Δεν κρατιέμαι, να μιλήσω. Εγώ που έντεκα χρόνια στη Σπάρτη δεν μίλησα περισσότερο από κάποιες λακωνικές απαντήσεις, τώρα αισθάνομαι τον λόγο να αναβλύζει από μέσα μου και να κυλά καθαρός και γρήγορος σαν τα νερά του Ευρώτα.

Στο πρόθυρο βλέπω τον Μένοιτο, που με κοιτάζει ωχρός. Πετιέμαι επάνω. Κατάλαβα. Ο Δερκυλίδας.

«Λέγε», του φωνάζω, «ήρθε η ώρα μου;»

Κόμπιασε από την ταραχή. «Τη δεύτερη μέρα των σπονδών, αυγή, να είσαι στον μεγάλο πλάτανο, εκεί όπου μαστιγώνουν τους είλωτες, αυτήν τη διαταγή έδωσε η Κρυπτεία».

Αυγή σκότωνα η Κρυπτεία. Αυγή και νύχτα. Ποτέ τη μέρα. Να μη μαθαίνει κανείς τις κινήσεις της.

Αισθάνομαι την γκριμάτσα να τεντώνει το πρόσωπό μου. Αύριο απαγορευόταν ο φόνος ακόμη και ενός είλωτα, για να μην μολυνθεί η πόλη. Γιατί αύριο θα θυσιάζε στον Απόλλωνα ο καινούριος συμβασιλέας, ο Πλείσταρχος, γιος του Λεωνίδα του θυσιασμένου βασιλέα. Και επειδή ήταν ανήλικος ο Πλείσταρχος, διορίστηκε ως κηδεμόνας αντιβασιλέας ο θεός του Πausανίας, γιος του Κλεόμβροτου, αδερφού του Λεωνίδα. Και ο συμβασιλέας Λεωτυχίδης είπε να θυσιάσουν και να κάνουν σπονδές στον βωμό του Απόλλωνος Καρνείου, ένα σφαχτάρι χωρίς ψεγάδι, μία μέδιμνο δημητριακά και μια λακωνική τετάρτη κρασί.

«Μεθαύριο, λοιπόν...»

Ήξερα πως θα με μαστίγωναν μέχρι θανάτου, η ανυπακοή ήταν βαρύ παράπτωμα, προπαντός για έναν είλωτα. Έσκυφα το κεφάλι. Ένωσα τα πόδια μου να λυγίζουν για μια στιγμή.

«Και το χειρότερο δεν το είπα...»

«Λέγε, μα τον Δία, αντέχω...»

«Έδωσαν εντολή να σε μαστιγώσουμε, πρώτα ο Αλκίμαχος και εγώ και, ύστερα, ο Μενεσθέας...»

Σαν γρήγορος άνεμος πέρασε από το σώμα μου η αίσθηση πως θα πεθάνω, πως ως εδώ ήταν η ζωή μου, και αυτό δεν μου προξένησε καμιά λύπη. Κοίταξα μόνο από το παράθυρο τον δρόμο έξω και πιο πέρα το γυμναστήριο, τον βωμό της μαστιγωσης των παιδων, είδα τον Μικρό Γύρο και τον Μεγάλο Γύρο που τόσες φορές τους έτρεξα ως βοηθητικός του Αλκίμαχου ή του Δεξίλεω του Αθηναίου, στην Αγωγή, ύστερα είδα

τον Πάρωννα που υψωνόταν ασάλευτος, και σκέφτηκα πως με αυτές τις εικόνες θα φύγω από τον κόσμο. Και με τα πιο βαθιά μάτια μου θα κοιτάζω την πατρίδα μου τη Λήμνο, την πελασγική είσοδο της Ακρόπολης με τους ναούς και τα αγάλματα, το ιερό της Άρτεμης, το σπίτι μας, εσένα, Θόα.

Θα κοιτάζω εσένα, Θόα.

Εσένα δέκα χρονών κι εσένα άντρα. Πώς να είσαι άραγε;

«Αλκαμένη...» Το χέρι του Μένοιτου στον ώμο μου. Τόσο έχω βυθιστεί στις σκέψεις που το σώμα μου γέρνει.

«Αλκαμένη...» Η φωνή είναι του Θόα. Πετιέμαι επάνω.

Ο Μένοιτος σαστίζει. Προσπαθώ να βγω από την παραίσθηση.

«Θα είμαι εκεί την άλλη αυγή, μη λυπάσαι», του λέω, «μόνο να προφτάσω να ολοκληρώσω τη θεραπεία στα μάτια του Αριστόδημου, αυτό θέλω».

Ο Μένοιτος φεύγει και εγώ ζητώ μια κοτύλη νερό. Καίγομαι. Σηκώνω τα μάτια και βλέπω τις τρεις γυναίκες να με κοιτάζουν άφωνες και ωχρές. Η Καλλινίκη κάτι φιθυρίζει στα δόντια, είναι δυναμική γυναίκα, το βλέπω, αυστηρή. Μου φέρνει μια κούπα λεμονόνερο με άγριο μέλι και κάθεται δίπλα μου.

«Μήπως δεν μπορείς να μιλήσεις;»

Το σώμα μου τρεμουλιάζει. «Μη μου στερήσεις την τελευταία μου ευχαρίστηση, μόνο που θα τα λέω χωρίς σειρά, όπως έρχονται στο μυαλό μου».

Είναι κιόλας μεσημέρι.

Ως την άλλη αυγή έχω πολλές ώρες, συλλογίζομαι, μια ολόκληρη μέρα και δυο νύχτες δικές μου, και αρχίζω να μιλώ.